

Zdeněk Urban, **Čechi i Bálgari. Kulturní vzáimootnošenija**. Sofija 1981, 326 stran.

Příchodem Cyrila a Metoděje na Moravu se začíná již více než tisíciletá tradice česko-bulharských kulturních styků. Jedním z těch, kteří převážnou část svého vědeckého zájmu věnují badání v tomto oboru, je i přední český bulharista a slavista Zdeněk Urban. Jeho dosavadní vědecké dílo není nikterak malé. Obsahuje více než tři sta bibliografických položek z oboru bulharistiky.

Kniha *Čechi i Bálgari. Kulturní vzáimootnošenija*, přeložená P. Spirovem a V. Todorovem, obsahuje 15 studií.

V první studii, nazvané *Po stopách přátelství* a rozdělené do několika oddílů, autor se zabývá historií česko-bulharských kulturních vztahů od příchodu žáků Konstantina a Metoděje do Bulharska podnes. Poukazuje zde na některá méně známá fakta, např. na cestu Lukáše Pražského do Bulharska r. 1491, na účast husitských válečných vozů, které se pod vedením Viléma Jeníka z Mečkova zúčastnily bitvy u Varny, nebo na zmínky o Bulharsku v dílech Komenského a Balbína, vyzvedává přínos Dobrovského a Šafaříka, kteří položili základy k všestrannému poznávání Bulharska. Zmínuje se dále o prvních překladech z bulharštiny vůbec, které jsou spojeny se jménem F. L. Čelakovského, poukazuje na vzrůstající zájem o bulharskou problematiku a překlady z bulharské literatury a folklóru v 2. polovině 19. stol. (Jireček, Hattala, Gebauer, Holeček, Neruda, Čech, Krásnohorská), zdůrazňuje pokrokové tendence v česko-bulharských vztazích mezi dvěma válkami a nakonec poukazuje na bouřlivý rozvoj kulturních vztahů mezi oběma národy po druhé světové válce a na významné úspěchy českých a bulharských vědců v dané oblasti (sborníky Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, 1963, Česko-bulharské přátelství v literatuře 19. století, 1975, Slovnik bulharských spisovatelů, 1978).

V stati *Počátky studia bulharské literatury a folklóru na pražské univerzitě* přináší Urban několik cenných informací, zvláště o počátcích studia bulharské literatury, které spadají do školního roku 1851/52 (i přes předcházející zmínky Šafaříka, Nejedlého, Pelcla a Koubka), kdy F. L. Čelakovský přednášel cyklus Historie slovanské literatury, kde si podrobněji všiml díla Symeona, Joana Exarcha, mnicha Chabra aj. Zásluhy na tomto poli měl také V. Hanka, který poprvé informoval o nové bulharské literatuře (Neofit Rilský, I. Bogorov aj.), ovšem hlavní zásluhu na rozšiřování bulharské literatury a folklóru měl bezesporu Martin Hattala, který přednášel v Praze od roku 1854 do roku 1891. Urban si v studii všimá i vědecké práce J. Gebauera a také K. J. Jirečka, jenž sotva osmnáctiletý vydal průkopnickou práci Bibliografie novobulharského písemnictví za léta 1806–1870 a později neméně významné Dějiny národa bulharského. Několik semestrů Jireček také přednášel cykly Historie Bulharska a Historický vývoj geografických a etnografických vztahů na Balkáně. Autor oceňuje rovněž přínos slavistů J. Polívky, Fr. Pastrnka a J. Máchala, stejně tak jako V. Dobruského, který r. 1916 vedl první bulharský lektorát u nás.

Velice přínosná je studie *Pokazalec G. S. Rakovského*, v níž autor opravuje mínění, že prvními bulharskými publikacemi z oblasti společenských věd, které se setkaly s určitým ohlasem ve světě, byly historiografické práce M. S. Drinova z roku 1869; Urban na mnoha příkladech dokazuje, že v Čechách měl velký ohlas již etnograficko-folkloristicko-historický sborník G. S. Rakovského *Pokazalec ili räkovedstvo* [...], který se do Čech dostal několik měsíců po svém vydání roku 1859 v Oděse, pravděpodobně prostřednictvím bulharských studentů V. D. Stojanova a T. Ikonomova, studujících v té době v Praze. O zájmu, s nímž byl sborník přijat, svědčí i ta skutečnost, že určité jeho části byly přeloženy do češtiny, ať už to byly pohádky (Němcová, Erben), písně (J. Nosek, J. Dunovský, J. Wagner) či etnografické studie (Němcová, Ikonomov), z nichž některé byly převzaty i do Riegrova Naučného slovníku. I přes své značné nedostatky stylové či faktografické sloužil Rakovského sborník tři až čtyři desetiletí po svém objevení se v Čechách jako jeden ze základních pramenů k poznávání bulharské etnografie a folklóru.

Donedávna se předpokládalo, že zájem, který o Bulharsko projevovala B. Němcová v posledních letech svého života, byl pouze okrajový, a víceméně byl spojován toliko s touhou B. Němcové po cestě na slovanský jih. Nové světlo do této problematiky vnáší Zd. Urban ve stati *Božena Němcová a Bulharsko*, v níž poukazuje na to, že se B. Němcová zajímala o Bulharsko velice živě. Připomíná její častá a přátelská pracovní setkání s V. D. Stojanovem i s dalšími bulharskými studenty v Praze. Němcová kromě toho, že přeložila ze sborníku G. S. Rakovského za pomoci V. D. Stojanova

tři pohádky a více či méně přepracovala několik etnografických statí, je pravděpodobně i autorkou statí o Bulharech v Riegrově slovníku a podle několika stránek poznámek v archivu v České Skalici se dá usuzovat, že měla v plánu napsat také rozsáhlejší etnografickou studii o Bulharsku, kterou snad hodlala doplnit i vlastními poznatky z cesty na Balkán, jež se však už neuskutečnila.

Vztah k osobnosti a dílu Christa Boteva v českých zemích (1871—1918) je název další studie, v níž Urban dokazuje význam a autentičnost vzpomínek na Ch. Boteva z pera J. Toužimského z roku 1876, rozebírá články o Botevovi, které vznikly v uvedeném období (J. A. Voráček, J. Toužimský, J. Karásek, J. Páta a Zd. Broman), a zdůrazňuje přínos Zd. Bromanu, jenž jako první vyzvedl Betevovy socialistické myšlenky a názory v jeho publicistických statích. Zabývá se i recepcí Botevova díla v Čechách, překlady jeho básní do češtiny (ať již to byly první neumělé pokusy do dneš neznámého překladatele V. Rabského nebo překlady Voráčkovy či nejlepší v té době překlad Bromanův) i díly našich autorů ovlivněných Botevovým hrdinským životem (Heyduk, Mrkvička).

V stati *Osvobození Bulharska v české literatuře* si autor všímá širokého ohlasu bojů na Šipce, u Plevna, Svištova i jinde v Bulharsku mezi českými literáty, vlivu těchto událostí na jejich dílo. Pozapomenutý již autor Servác Heller, válečný korespondent Národních listů, ze svého pobytu na bojišti rusko-turecké války vyléčil dva romány (Román na bojišti a Eugenie Ivanovna), které jsou sice nepřilíš hodnotné svým syžetem, zato však cenné autentickými postřehy z tehdejšího Bulharska a popisem bojových akcí. Na základě Hellerových reportáží pak vznikly i vynikající fejetony J. Nerudy. Ohlasy rusko-turecké války najdeme i u K. Světlé (novela Plevno), ve vzpomínkách A. Jiráska, v poezii E. Krásnohorské, v básních Sv. Čecha, J. V. Sládka, A. Heyduka a jiných.

V obšírné studii *Vztahy Ivana Vazova k Čechám a k české kultuře* rozebírá Urban nejprve přátelské vztahy Vazova k českým vědcům a umělcům, působícím v Bulharsku (Jireček, Mrkvička, Šmaha, Škorpil, Dobruský, Brožka, Voráček), zdůrazňuje Vazovův zájem o českou historii, zvláště o J. Husa, jehož postava se objevuje v několika jeho básních, a také jeho prozaická díla pojednávající o českém prostředí či o Čechách (nedokončený román Margarita, Povídky Edna scena, Donos, Zlatnata planina). Všimá si rovněž Vazovových překladů z české literatury (Neruda, Vrchlický).

Neprávem opomíjenému učiteli, etnografu a folkloristovi J. A. Voráčkovu a jeho etnografickému výzkumu slavností na den sv. Eliáše v rodopské vesnici Javorovo je věnována studie *Český prolog k dílu Nikolaje Chajtova Vesnice Javorovo*.

Osud bulharské kultury po záříjovém povstání 1923 v období tzv. bílého teroru je náplň studie *Září 1923 a bulharská literatura*. Urban zde objasňuje tragické osudy některých nadaných literátů, obětí fašistického běsnění po nezdařeném povstání (N. Ginev, A. Jovkov, S. Rumjancev, Ch. Jasenov, G. Milev a G. Šejtanov), zdůrazňuje, že i přes vysoké finanční nabídky odměň se nenašel téměř jediný autor, který by glorifikoval počínání bulharských fašistů. Rozebírá díla vznikající v tomto těžkém období a zabývá se i ohlasy záříjového povstání mezi českými literáty.

Následující studie o Kirilu Christovovi přináší některá nová fakta o vzniku jeho vlastního životopisu a jiných jeho děl (cyklus Iskrici) a cituje i jeho dopisy Emě Molnárové.

Zajímavé poznatky najdeme také ve stati *Bedřich Václavek a Jordan Jovkov*, v níž Urban pojednává o Václavkově překladu Jovkovova románu *Státek* na hranicích. Dokazuje, že Václavek překládal román z němčiny, tedy z druhé ruky, zdůrazňuje však přitom, že Václavek dospěl k tomu, co se v překladatelské praxi stává málokdy, že totiž jeho překlad je lepší než německá předloha. Urban podotýká, že překlad musel vyjít pod jménem Mathesiovým, protože Václavek v době okupace nemohl publikovat.

Nikola Vapcarov a J. Wolker je název další statí sborníku, v níž Urban objasňuje cesty Wolkrových básní k Vapcarovovi (prostřednictvím G. Karaslavova), jejich vliv na tohoto talentovaného, leč předčasně tragicky zahynulého básníka, zmiňuje se o Vapcarově úmyslu napsat báseň věnovanou Wolkrovu i o působení Wolkrovy poezie mezi bulharskými partyzány.

V posledních dvou studiích hovoří autor o překladech bulharské literatury do češtiny a naopak, uvádí nejznámější překladatele, pozastavuje se nad některými negativními jevy v překládané literatuře. Žel, obě statí jsou již staršího data a nemohou postihnout současný stav věci v této oblasti.

Kniha Zđ. Urbana, doplněná autorovou bibliografií prací s bulharistickou tematikou, poskytuje bulharské veřejnosti průřez bohatým vědeckým dílem předního českého bulharisty a podává nejzajímavější výsledky jeho dlouhodobého bádání.

Ivan Dorovský — Václav Stěpánek

Konstantin Miladinov, **Izbor**, Misla, Skopje 1980, 493 stranv.

Z literárněhistorického a metodologického hlediska má nesporný význam studium povahy a konkrétní funkce tvůrců a literárních děl, která patří do dějin dvou nebo několika národních literatur. Tento jev můžeme nejlépe zkoumat při studiu vzniku a rozvoje národních literatur v období tzv. národního obrození. Dvojdomost nebo mnohodomost národní příslušnosti, jak uvedený jev nazývá slovenský komparatista D. Ďurišin, však vystupuje jako nejpříznačnější a nejdůležitější v meziliterárním společenství nejen v době národního obrození, nýbrž i v předcházejících a následujících obdobích.

V takových případech jde mj. o zdvojenou nebo mnohonásobnou existenci společné tradice, která působí na literární činnost toho kterého tvůrce. O dvojdomosti nebo trojdomosti národní příslušnosti lze hovořit např. v případě Slova o pluku Igorově v literaturách východních Slovanů nebo o mnohodomosti národní příslušnosti hrdinského písňového eposu v literaturách jižních Slovanů.

Počátky opravdového zájmu o lidovou slovesnou tvorbu jižních Slovanů u nás klademe do 19. století, zejména pak do druhé poloviny. Tento zájem byl spjat především se jmény Srba Vuka Stefanoviče Karadžiče a dvou významných makedonských obrozeneckých představitelů — bratří Dimitra a Konstantina Miladinovových.

Sborník Bálgarski narodni pesni (Zagreb 1861) bratří Miladinovových vzbudil v českých zemích, na Slovensku i v Rusku opravdový a trvalý zájem o jihoslovanskou lidovou slovesnost. Obsaheval asi 550 lidových písní zapsaných na území Makedonie a asi 100 lidových písní zapsaných na území bulharském. Vydání sborníku se stalo mimořádnou slovanskou literární událostí a mezi jeho subskribenty z různých slovanských i neslovanských měst nacházíme také osmnáct objednávek z Prahy. Není bez zajímavosti, že první recenzi sborníku napsal do Lumíru „horlivý Všeslovan“ a „zběhlý spisovatel“ Moric Fialka, který jej označil za „skutečný poklad básnictví národního slovanského“, v němž se odráží „život vnější i vnitřní příbuzného nám kmenu bojujícího neústupně proti ukrutnosti osmanské“. Fialka ve své nadšené recenzi zároveň vyzýval české „básníře“, aby neotáleli a v překladech seznámili „čtenářstvo české“ s tímto kulturním bohatstvím.

Téměř bezprostředně po Fialkově výzvě se postupně začaly objevovat v tehdejším českém periodickém tisku ukázky překladů ze sborníku bratří Miladinovových. K překladatelům 60.–80. let 19. století patřili zejména Jan Gebauer, V. D. Stojanov, Ervín Špindler, Josef Nosek, Josef Severa, Josef Holeček, František Doucha, Emanuel Fait a další. K překládání jihoslovanských lidových písní je přivedla, jak poznamenal J. Gebauer, jejich „veliká cena básnická“.

Mladší z bratrů, Konstantin Miladinov, proslul však nejen jako sběratel lidové slovesné tvorby, nýbrž také jako básník. Je sice autorem pouze patnácti básní, několika článků a jednoho prozaického překladu, přesto však je právem považován za zakladatele (jak také správně poznamenává v úvodu k recenzovanému výboru G. Todorovski) nové makedonské poezie. A to zejména proto, že našel četné pokračovatele, že na jeho skrovnou básnickou tvorbu navazovali i básníci v 30. letech našeho století (např. Kosta Racín).

Kritické vydání díla K. Miladinova, které vyšlo jako 2. svazek Matice makedonské, přináší jeho básně (s. 25–50), autorův úvod k sborníku makedonských a bulharských lidových písní, výzvu k subskribci sborníku, úvod k překladu knihy o pravoslavných církevních spolecích v jihozápadním Rusku, Miladinovovu stať o ochridském arcibiskupství a výběr z korespondence (úplně vydání korespondence D. a K. Miladinovových vydal N. Trajkov v Sofii roku 1964).

V reafirmaci básnického díla K. Miladinova sehrál rozhodující úlohu jazyk jeho